

2.6. ülesanne

Vali õige vorm ja kirjuta see lausesse (5 punkti).

1. „Kiiremini!” _____ pealik.
2. Järgmisel hetkel _____ sisse uus vang.
3. Vahialune _____ pealiku ette seisma.
4. „Ma olen _____ enda vabastamist!”
teatab vang rahulikult.
5. Need silmad ei oska _____ .
6. „Juba mitmendat päeva _____ ma,
mida sinuga peale hakata.”
7. „Kauaks mind vangi _____ ?”
8. „Ma laseksin sul minna, sest _____
sulle meeldib.”
9. „Ära _____ pole sa ka proovinud –
sul nagu polekski õiget süüd.”
10. „Kui _____ , võin ka seda teha,” on
vangil kohe vastus valmis.

	Punktid
<i>hüiab, hüüab</i>	0,5 p 72
<i>tuuakse, toodakse</i>	0,5 p 73
<i>pannakse, pandakse</i>	0,5 p 74
<i>taodelnud, taotlenud</i>	0,5 p 75
<i>pelgata, peljata</i>	0,5 p 76
<i>vaagin, vaen</i>	0,5 p 77
<i>jäetakse, jäätakse</i>	0,5 p 78
<i>töödata, töötada</i>	0,5 p 79
<i>joosta, jooksta</i>	0,5 p 80
<i>kästakse, käsitakse</i>	0,5 p 81

2.6. ül eest punkte kokku:

2. osa eest punkte kokku:

Punkte

Eksamihinne

Aastahinne

PÕHIKOOLI LÕPUEKSAM

EESTI KEEL JA KIRJANDUS

4. JUUNI 2009

Kool: _____

Maakond/linn: _____

Õpilase ees- ja perekonnanimi: _____

Isikukood | _____ |

MEELESPEA

1. Mõtle rahulikult, aega on 3 tundi (180 minutit).
2. Töö kirjutamist alusta tiitellehe täitmisega.
3. Eksamitöö ülesannete lahendamise järjekord vali ise.
4. Enne vastamist loe tähelepanelikult tööjuhendeid.
5. Kirjuta vastused selleks ette nähtud kohtadele.
6. Eksamitöö kirjuta sinise või musta tindi või pastaga.
7. Kirjuta vastused loetavalt ja üheselt mõistetavalt.
8. Paranduste tegemisel ei ole lubatud vastust üle kirjutada ega kasutada korrektuuripliatsit või -linti.

1. osa. LUGEMINE

Esimene osa koosneb kahest ülesandest, mille eest kokku on võimalik saada 30 punkti. Ülesannete lahendamiseks on aega 50 minutit.

1.1. ülesanne

Loe tekst läbi ning vasta selle põhjal küsimustele (18 punkti).

Aastad ja päevad Nooruselugu Debora Vaarandi

Gümnaasiumiaastad Kuressaares

Olin nüüd neliteist täis, siiski poolenisti laps. Ikka veel lõikasin vahetevahel paberist inimfiguure välja, mängisin nendega mingeid lugusid. Kord seisan matemaatikatunnis klassi ees vastamas ja nood pudenevad mul vihiku vahelt põrandale. Ja vastata ma ka ei oska, selle ehmatusega hoopiski mitte. Õpetaja poriseb: „Tarvis vähem nukkudega mängida ja rohkem õppetükke teha!”

Too Vana Sepaks hüütu oli minu vastu heatahtlik. Sain lõpuks ka igasugu logaritmid ja valemitega hakkama. Juhtus aga, et rikkusin kõik ära mõne lihtsa liitmis-lahutamiseveaga. Sõnatult seisatas ta siis mu pingi juures ja tonksas sõrmega veale. /---/

Sümpaatne oli joonistusõpetaja preili Alma Klauren. Temas oli midagi põnevat ja lennukat, kui ta klassi ilmus. Ja ta oskas tähelepanu koida, pani kellegi modelliks ja laskis joonistada. Mul tuli päris kenasti välja, aga kui vaatasin Vova kaustikusse, mõistsin, et see pole nii. /---/

Teisel õppeaastal tuli meile loodusteadust õpetama Aleksander Valsiner. Tuli värskete ideede ja entusiasmiga ja tahtis vist õpilastega luua mingeid vabamaid, kamraadlikke suhteid. Sündis suur segadus, tüdrukud hakkasid punastama ja itsitama, poisid mürgeldama. Kord läks päris käest ära ja direktor pidi sekkuma.

Tegelikult maandas pingeid huvitav aineõpetus ise. Kõik oli huvitav ning põnev: rakkude ehitus, kromosoomid, pärilikkus – Bachide muusikaalsus näis nagu mingi imevedelik, mis aina voolab veres ja hargneb põlvest põlve.

Preili Klaureni soovitusel valmistasin Valsinerile mingeid näidiseid-jooniseid. Kui neid talle koju kätte viisin, hakkas ta mind küsitama. Tahtis teada, mis ma olen lugenud, mis loetust arvan jne. See oli esimene taoline vestlus minu elus ja mäletan, et koju minnes olid mul nagu tiivad jalgade küljes.

Valsiner andis mulle edaspidi ka raamatuid lugeda /.../, arutas ühiskondlikke probleeme. Ta viis klassi välja loodusesse, õpetas tundma taimi ja lindusid, asutas loodushuviliste õpperingi.

Retked loodusesse, Kudjape kalmistu taha kevadisse salumetsa ja Linnulahele olid eriti mõjusad. Ma olin loodust alati tajunud väga ühtsena ja elusana, endataolisena. Nüüd sai see mingi kinnituse, toeka aluse. Ja veelgi suurema sära.

Valsiner oli kutsumusega õpetaja. Väikelinna oludes oli sellel suurem tähendus kui muidu.

*Ja kõik see oli kombatav
ja kompamist ootav,
kare, põletav, valutegevalt suur.*

*Olin noor ja võisin kõike seda libistada
üle huulte*

sosistades: vainurästas, Turdus, turdus musicus ...

„Turdus musicuse” (1962) olen ma pühendanud oma bioloogiaõpetajale. Ta tõepoolest aitas suurel

2.4. ülesanne

Vali õige ülivõrde vorm ja kirjuta see lausesse (5 punkti).

		Punktid
1. Marek on _____ mees, keda ma tunnen.	<i>kõige tublim, tubeim, tublim</i>	0,5 p 57
2. Mati on meie kooli _____ poiss.	<i>pikem, pikim, pikeim</i>	0,5 p 58
3. Läbi metsa on küalani _____ tee.	<i>lühim, lühem, lühikesim</i>	0,5 p 59
4. Olen _____ inimene maailmas.	<i>õnnelikum, õnnelikuim, õnnelikem</i>	0,5 p 60
5. See oli _____ karistus, mille ta eales oli saanud.	<i>karmim, karmeim, kõige karmim</i>	0,5 p 61
6. Kelle riided on _____ ?	<i>märjeimad, märjimid, kõige märjemad</i>	0,5 p 62
7. Tänavune oktoober oli viie viimase aasta _____ .	<i>külmeim, külmem, külmim</i>	0,5 p 63
8. Meie aia _____ õunad kasvavad teeäärsel puul.	<i>hapuimad, kõige hapumad, hapumad</i>	0,5 p 64
9. Tänapäev oli eelmistega võrreldes _____ .	<i>viludaim, viluim, kõige vilum</i>	0,5 p 65
10. 24. juuli oli selle suve _____ päev.	<i>kuumim, kuumem, kuumeim</i>	0,5 p 66
2.4. ül eest punkte kokku:		____

2.5. ülesanne

Märgi ristiga, kas sõnade järjekord lauses on õige või vale (5 punkti).

	Lause	Õige	Vale	Punktid
1.	Marie pannakse mängudes sageli vahekohtunikuks, keda tuntakse õiglase tüdrukuna.			1 p 67
2.	Kõrvemaa looduskaitsealal matkates, mis asub Kesk-Eestis, õppisime tundma nii sootaimestikku kui ka erinevaid maastikuvorme.			1 p 68
3.	Pirnipuu, mis rohket saaki kandis, on alles kolm aastat tagasi istutatud.			1 p 69
4.	Helkurita maanteel käinud noormees hukkus.			1 p 70
5.	Andres küsis Liisilt, kuidas ta homme linna kavatseb minna.			1 p 71
2.5. ül eest punkte kokku:				____

2.2. ülesanne

Tõmba õigele variandile joon alla (10 punkti).

Mustjõest/Must jõest on leitud **poole teise meetrise/pooleteisemeetrise läbi mõõduga/läbimõõduga** tammetüvesid. Jõe nimigi usutakse pärinevat sellest, et veevool **alailma/ala ilma** uusi mustunud tüvesid **päevavalgele/päeva valgele** toob. Musta tamme on leitud ka **Pärnu jõest/Pärnujõest**. Seda loetakse **väärispuiduks/vääris puiduks**. Metsamehed rajavad tammemetsi igal aastal juurde. Tammetõrusid aitavad maha külvata ka pasknäär. Pasknäär on **haki suurune/hakisuurune** lind kena **sinisekirju/sinise kirju** tiivaservaga. Ta ahmib kuni üksteist tõru noka vahele.

Viimasel tammetõrul tekib **kadumis võimalus/kadumisvõimalus** juba **lennuajal/lennu ajal**. Pasknäär topib tõrusid **ükshaaval/üks haaval** puujuurte vahele või peidab **niiskevõitu/niiske võitu** sambla alla. Nii töötab lind **päevadekaupa/päevade kaupa**. Tammiku **üleskasvatamisel/üles kasvatamisel** tuleb näha **palju-palju/palju palju** vaeva. Kui noor tammeke pea mullast välja pistab, asuvad **temapoole/tema poole** tormi jooksmata jänesed ja põdrad. Juba **Rootsi aegses/Rootsi-aegses** „tammemääruses” on kirjas **lisanõue / lisa nõue**, et pärast istutamist tuleb **puuhakatist/puuhakatist** hooldada seni, kuni metsloomad talle enam häda ei suuda sünnitada.

2.2. ül eest punkte kokku:

2.3. ülesanne

Asenda sõnauhend sama sisu väljendava tuletisega. Tuletise moodustamisel kasuta sulgudes antud liidet. Jälgi hoolega sõnavormi ja lause konteksti (5 punkti).

		Punktid
1. fööniga kuivatama	Pärast vanni hakkasin juukseid _____ (-ta).	1 p 52
2. rüütli moodi	Mind hämmastas poisi _____ (-lik) käitumine.	1 p 53
3. perekondade kaupa	Kontserdile tuldi _____ (-ti).	1 p 54
4. vatitaolised	Taevas sõuavad _____ (-jas) pilved.	1 p 55
5. Tallinna elanikel	_____ (-lane) on alati kiire.	1 p 56

2.3. ül eest punkte kokku:

Punktid

0,5 p	32	33
0,5 p	34	35
0,5 p	36	37
0,5 p	38	39

0,5 p	39	40

0,5 p	41	42

0,5 p	42	43

0,5 p	44	45

0,5 p	45	46

0,5 p	47	48

0,5 p	48	49

0,5 p	49	50

0,5 p	50	51

RIIKLIK EKSAAMI- JA KVALIFIKATSIOONIKESKUS
PÕHIKOOLI LÕPUEKSAM EESTI KEEL JA KIRJANDUS 2009

määril kujundada minu maailmapilti. Aga kunagi pole ju nii, et keegi tuleb ja paneb kõik oma õigesse paika. /.../

Paljusid õpikuid ma kokkuhoiu mõttes ei ostanud, aga pruugitud psühholoogiaõpik on meeles: hall õpik, mis kubises tundmatuist mõisteist. /---/ Määratleme enda temperamenti – keegi ei taha olla koleerik, see äkkvihaga ja arutu, veel vähem tuim ning laisk flegmaatik. Ikka tahetakse olla andekas sangviinik või vähemasti romantiline melanhoolik. Nagu oleks valik võimalik ...

Ladina keel on alustuseks nagu mägi, koperdame selle jalamil, kisub metsa poole, sest õpetaja on täiesti võhik ega oska isegi õpiku abil rõhuasetusi seletada. Kui Johannes Aavik tuleb inspekteerima, kuuleb ta meilt veidrat ladina keelt ...

Aavik tegi asja selgeks, saime aluspõhja, ja ma tänan õnne, et võisin õppida surnud keelt, mis elusast elusam ...

Võõrkeelteks olid meil saksa ja inglise. Keeli õppides saab kogeda momenti, kus kaos hakkab äkki selginema, tabad mingeid keelele ainuomaseid seaduspärasusi, süsteemi piirjooni. Keel muutub otsekui värviliseks. Keel oma sõnadega, nende tagamaadega, lõputu paljusega. Lõputu nagu taeva laotus.

Meie emakeeleõpetaja Bernhard Sööt on magister ja igasugu stiilides-vooludes erudeeritud, õpikute autor, ühtlasi ka kunstitudlik inimene. Me rändame mööda Vilde ebatasast jutumaastikku „Mäeküla piimamehe” ülevtraagilise talveõni. Arutame ühiselt Kitzbergi „Libahundi” autorihoiaku ja viimase vaatus erinevate variantide üle. Me paotame ust maailmakirjandusse. /---/ Tutvume Shakespeare’iga, alustades „Hamletist”, teen selle stiilikujundeist kodutöö. Ega aima veel, et Hamlet on igavene ja igäuhes.

Juhan Liivi ja Ernst Enno loomingut olen ma, teadmata kunas ja kuidas, lihtsalt omaks võtnud. Luule mõistmine peab nüüd sündima Gustav Suitsu loomingut kaudu – õpetaja Sööt, nagu sel ajal üldine, on Suitsu luule jäägitu austaja. Märkame, et valgus võib olla saagapunane, silmad kaugemeelsed, kuu sapine. Sügava mulje jäätavad „Tuulemaa” luuletuste huvitavad ja ammendamatud kujundid. /---/

Meie gümnaasiumis oli ikka au sees peetud kirjandusharrastusi ja tegelemist kaunite kunstidega, kuigi kõrgaeg oli jäänud möödunud kümnendisse.

(Teksti on ülesandeks kohandatud.)

1. a) Kes õpetajatest mõjutas kõige rohkem autori maailmapildi kujunemist? Punktid

1 p

b) Kuidas ta seda tegi? Too kaks näidet.

1) _____
2) _____ 2 p

2. Milliseid praktilisi ülesandeid lahendati psühholoogiatunnis?
_____ 1 p

3. Kes tekstis nimetatud isikutest on saanud tuntuks keeleteadlasena?
_____ 1 p

4. Mis köitis autorit võõrkeeleõpingute juures? Nimeta vähemalt kaks asjaolu.
1) _____
2) _____ 2 p

See tähendas, et suurem jagu sukasäärde kogunenud rubladest muutus praktiliselt väärtusetuks /.../. Teiseks tekkis paljudel mulje, otsekui oleks rahareform „ära nullinud” hoiused – näiteks kellel oli 10 000 rubla, sellel jäi alles kõigest 1000 krooni. Tegemist oli silmapettega. Hoiused kaotasid oma väärtuse tõepoolest, kuid see oli sündinud juba enne rahareformi kaubakatteta rublade massilise juurdetrükkimise tagajärjel. /---/ Koomilise võitu oli inimesi reformi eel tabanud ostupalavik. Reformi toimumine kuulutati välja 17. juuni õhtul, seega jäi kaks päeva, et kulutada ära 1500st üle jäävad rublad. Poodide uste taga looklesid järjekorrad ja turud kihasid nagu mesilastarud. Osteti peaaegu kõike ning maksti innukalt elektri- ja üüriarveid.

Uus Eesti raha oli rajatud nn valuutakomitee süsteemile, mis tähendas, et kogu käibelolev rahahulk on kaetud Eesti Panga käsutuses olevate valuutaressurssidega ja krooni kurss Saksa marga (hiljem euro) suhtes on seadusega fikseeritud. Sellist igapidi konverteeritavat raha nimetatakse „kõvaks” valuutaks. Eesti rahasüsteemi lahutamatuks koostisosaks sai ka seadus, mille järgi riigieelarve peab olema tasakaalus – riik ei tohi kulutada rohkem, kui tema rahakotti laekub.

Ehkki skeptikud ennustasid 1992. aastal kroonile peatset kadu, osutus rahareform kokkuvõttes väga edukaks. See lõi suurepärase eeldused majanduse tervenemiseks ja turumajandusele üleminekuks. Reformi peamiseks korraldajateks olid Eesti Panga president Siim Kallas ja majandusekspert Ardo Hansson.

Peale rahanduse tuli kindlale alusele seada ka seadusandlus. 1991. aasta augustiotsuste põhjal moodustatud Põhiseaduse Assamblee (PA) oli uue põhiseaduse kallal vaeva näinud terve talve. Puhuti tekitas assamblee tegevus teravat poleemikat. Näiteks kui põhiseaduse koostajad kaldusid selle poole, et vähese võimuga presidenti ei peaks valima rahvas, vaid rahva esindus (riigikogu), siis tekitas see laia pahameelt. Kummatigi jäi PA enda juurde kindlaks. /.../

Pikkade vaidluste järel pani ülemnõukogu põhiseaduse rahvahääletusele, kusjuures sellest lubati osa võtta vaid Eesti Vabariigi kodanikel. 28. juunil kiitis üle 90% hääletanuist uue põhiseaduse heaks.

Uue põhiseaduse kehtestamise järel jäi üle valida riigikogu, mis sõjaeelseid rahvaesindusi arvesse võttes pidi kandma järjekorranumbrit 7. Valimised toimusid 20. septembril 1992. aastal ja neil saatis suurim edu valimisliitu Isamaa. /---/

Ühtlasi toimusid ka presidendivalimised. Vastu tulles avalikkuse nõudmistele, oli PA teinud esimestele uue põhiseaduse järgi toimuvatele valimistele erandi ja sätestanud, et presidendit valib rahvas. Presidendiks pidi saama kandidaat, kes kogub üle 50% antud häälest. Kui see kellelgi ei õnnestu, valib presidendit kahe enam hääli saanud kandidaadi hulgast siiski riigikogu.

Kõige enam hääli said Arnold Rüütel ja Lennart Meri, kuid mõlemad alla nõutava 50%. Ehkki Rüütli häältepagas oli suurem, eelistas riigikogu tema konkurenti. Eesti Vabariigi teiseks presidendiks pärast Konstantin Pätsi sai Lennart Meri.

(Teksti on ülesandeks kohandatud.)

Kas väide on tõene või väär? Tee rist vastavasse kasti iga väite järel.

Väide	Tõene	Väär	Punktid
1. Eestis toimus turumajandus juba aastatel 1990–1991.			1 p 16
2. Paljusid kaupu sai 1991. aastal osta talongide alusel.			1 p 17
3. Rahareformist möödub tänavu 15 aastat.			1 p 18
4. Eesti raha on tänaseni seotud Saksa margaga.			1 p 19
5. Tasakaalus riigieelarve tähendab kohustust kulud ja tulud tasakaalus hoida.			1 p 20
6. Enne rahareformi tahtsid paljud inimesed liigsed rublad kauba vastu vahetada.			1 p 21
7. Põhiseaduse rahvahääletusest võtsid osa kõik Eesti elanikud.			1 p 22
8. Lennart Meri valiti Eesti Vabariigi presidendiks 1992. aastal.			1 p 23
9. Lõpliku otsuse, kes saab presidendiks, tegi 1992. aastal valitsus.			1 p 24
10. Tiit Vähi juhitud valitsuse tegi tugevaks see, et sinna koondati peamiselt poliitikud.			1 p 25
11. Konverteerima tähendab valuutat kehtestatud kursside alusel ümber arvestama.			1 p 26
12. Inflatsioon on raha ostujõu kunstlik kasvamine.			1 p 27

1.2. ül eest punkte kokku:

1. osa eest punkte kokku: